

**ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ ՈՒ ԻՍՊԱՆԵՐԵՆՈՒՄ ԺԱՄԱՆԱԿԻ
ՑՈՒՑԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՉԱՍԻՉՈՑՆԵՐԻ
ՀԱՍԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴՐԻ ՇՈՒՐՉ**

Ժամանակակից լեզվաբանության մեջ պատկառելի տեղ է հատկացվում ժամանակի հարաբերականության կարգի և, մասնավորապես, դրա արտահայտման լեզվական միջոցների ուսումնասիրությանը, քանի որ դրանք ծառայում են լեզվի հաղորդակցական ոլորտին և կապակցում են լեզվական և խոսքային մակարդակները: Ժամանակային հարաբերականություն արտահայտող ամենավառ, արտահայտիչ, ակնհայտ միջոցները ցուցայնական բառերն են, որոնք անփոխարինելի դեր են կատարում ժամանակային տարաբնույթ նրբերանգների արտահայտման խնդրում: Ցուցայնությունն արդեն իսկ ենթադրում է հարաբերականություն: Հարկ է նշել, որ ժամանակի ցուցայնական բառերը ցանկացած լեզվի բառապաշարի մասն են կազմում: Դրանք ունեն իրենց որոշակի տեղն ու յուրաքանչյուր լեզվում դրսևորվում են բառային, ձևաբանական և շարահյուսական առանձնահատկություններով:

Ինչպես հայտնի է, ողջ լեզվի բառապաշարն ու տվյալ լեզուն կրող ժողովրդի մշակույթն ու ազգային արժեքներն առաջին հերթին արտացոլվում են բառարաններում, ընդ որում, այդ արտացոլումն ի հայտ է գալիս ոչ միայն բառ-անվանումների մեջ, այլև այնպիսի բառերում, որոնք ոչ միայն զուտ անվանում, այլև ցուցում են ժամանակային հարաբերությունները:

Անգլերենն ու իսպաներենը ունեն ժամանակի հարաբերականության արտահայտման բառային միջոցների մի ամբողջական համակարգ, որոնք ինչպես նման են, այնպես էլ՝ շատ տարբեր են միմյանցից: Երկու լեզուների միջև առկա բառային համապատասխանություններն առաջին հերթին արտացոլված են երկլեզվյան բացատրական բառարաններում: Նշենք, սակայն, որ համապատասխանությունների ուսումնասիրման ժամանակ հնարավոր են դեպքեր, երբ իրականության որևէ առարկան կամ երևույթը նշանակող բառը առկա է մի լեզվում, իսկ գուգադրվող մյուս լեզվում գոյություն չունի:

Հենց այստեղ է դրսևորվում հասկացությունների յուրօրինակ ազգային համալիրը, որը կապվում է տրամաբանական կարգերի և օբյեկտիվ իրականության առարկաներն ու երևույթները յուրօրինակ ձևով արտահայտելու հետ: Այսինքն՝ տվյալ ռեալիան կա, լեզուն ունի այն արտահայտելու համապատասխան միջոցները, սակայն, լեզվում բառային արտահայտում չի ստացել, փոխարենը՝ տվյալ իմաստն արտահայտվում է մի քանի բառերով կամ քերականական կառույցներով: Վերջինս բխում է օբյեկտիվ իրականության երևույթները նկարագրելու լեզվի կարողությունից:

Անգլերենում, օրինակ, նախորդման իմաստ արտահայտող ամենատարածված և գործածելի միավորներից է **ago** մակբայը, որն ունի «առաջ» իմաստը, և դրա գործածությունը քերականորեն սահմանափակվում է Past Indefinite անցյալ ժամանակաձևի կիրառմամբ: Այսպես՝

1. Perhaps only ten days **ago** he had been walking back across the Common in Boston, his arms full of the books he had been reading in advance on the Far East and the problems of China (The Quiet American, 31).

2. The sight was unexpected, and I was suddenly lost in a wave of timelessness. I thought for an instant that I was back in the May of a year **ago**. **Then** it seemed to me that I had skipped **this present** season and had been **precipitated** into the **coming year** (Cross Creek, 244).

Նշված օրինակներում, **ago** միավորի արտահայտած նախորդման իմաստը հաստատվում է համատեքստի և կիրառված անցյալ ժամանակաձևերի առկայությամբ: Այստեղ հարկ է նշել, որ առաջին օրինակում հանդիպում ենք **ago** ցուցիչի կիրառությունը Past Perfect Continuous ժամանակաձևի հետ, ինչը քերականորեն անթույլատրելի է, և նշված գործածության տարբերակ բառարանը չի տալիս: Երկրորդ օրինակը, ինչպես կարելի է պարզորոշ տեսնել, հագեցած է ժամանակային հարաբերականության ցուցում իրականացնող միավորների առատությամբ: **Ago** բառի իմաստային տեղայնացման և ճիշտ ընկալման համար, օրինակում ներկայացված են նախորդող և հաջորդող նախադասությունները, որոնք հնարավորություն են տալիս բացահայտել ելակետը: Նախորդող նախադասությունը ներկայացնում է հեղինակային, սյուժետային ներկա պահը /Траева, 1979/, որը ակտուալ չէ, իսկ **ago** բառը հաջորդ նախադասության մեջ

բացահայտում է իր նախորդման իմաստը այդ ոչ ակտուալ ներկայի հարաբերությամբ, որը ծառայում է որպես ելակետ: **Ago** մակբայի նախորդման իմաստն ամրապնդվում է հաջորդող նախադասության **then** ցուցիչի միջոցով: Վերջինս նորից ուղղորդում է դեպի ելակետ՝ **this present**, որը սյուժետային, ոչ իրական ներկան է: Այդ ներկան իր հերթին ապառնիի հարաբերությամբ ընկալվում է որպես անցյալ, որն արտահայտվում է **precipitate** և **coming year** բառերի գործածությամբ: Այստեղ բախվում են անցյալի և ապառնիի հակադիր իմաստային դրսևորումները, որոնց կապող օղակը անիրական, գոյություն չունեցող ներկան է՝ ելակետը:

Մի շարք համատեքստերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անգլերենի **ago** մակբայն իսպաներենում չունի իր բառային համարժեքը և ի հայտ է գալիս անհամապատասխանություն: Անգլերենի **ago** բառի արտահայտած նախորդման իմաստի համար իսպաներենը հենվում է ոչ թե բառային միջոցի, այլ քերականական կառույցի վրա՝ “**Hace** + ժամանակի միավոր” և “**Hace** + ժամանակի միավոր + **que**”: Նշենք, որ, ի տարբերություն անգլերենի **ago** մակբայի, իսպաներենի նշված կառույցը քերականական որևէ սահմանափակում չունի և կարող է հանդես գալ տարբեր ժամանակաձևերի հետ: Ինչպես, օրինակ՝

1. **Hace unos ciento treinta años**, el oeste era una misteriosa palabra en boca de los hombres blancos (El príncipe destronado, 52).

2. Por eso no puedo aceptar que mi nieta me venga con el cuento de la lucha de clases porque si vamos al grano, esos pobres campesinos están mucho peor ahora que **hace cincuenta años** (La casa de los espíritus, 63).

Նշված օրինակներում “**Hace** + ժամանակի միավոր” քերականական կառույցը արտահայտում է նախորդման իմաստ այն դեպքում, երբ **hace** բայը դրված է ներկայով, բացի այդ, առաջին օրինակում այն կիրառված է անցյալ, իսկ երկրորդում՝ ներկա ժամանակաձևերի հետ: Նշված կառույցի առանձնահատկությունն այն է, որ այն կայուն չէ և **hace** բայը կարող է փոփոխվել ժամանակային տարբեր դրսևորումներով՝ “**Hacia** + ժամանակի միավոր”, “**Hará** + ժամանակի միավոր”: Այսինքն՝ բացի իր արտահայտած ժամանակի հարաբերականության իմաստից (նախորդման իմաստ), այն արտահայտում է նաև ոչ բացահայտ ժամանակային կողմնորոշման տեղայնացում՝ ըստ բացարձակ լեզվական ժամանակի սանդղակի: Վե-

րոհիշյալը հաստատելու, ինչպես նաև անգլերենի և իսպաներենի միջև առկա կառուցվածքային տարբերությունն ընդգծելու համար, համեմատենք միևնույն ստեղծագործության անգլերեն և իսպաներեն տարբերկները.

1. անգլ.՝ “Ah! You can’t change the relationship”, returned the other. “If you could, you’d have done it **long ago**. I want to see my sister...” (Old C. Sh, 16).

իսպ.՝ Acaso no lo es? Si pudiera usted romper los vínculos de parentesco, **hace ya mucho tiempo** que lo habría hecho; pero no está en su mano. Quiero ver a mi hermana... (Alm. de ant, 22).

2. անգլ.՝ “This fellow will murder me one of these days. He would have done so **long ago**, if he had dared” (The Old C. Sh. 16).

իսպ.՝ Este pillastre me asesinará el día menos pensado. **Ya lo habria hecho**, si no le faltara valor para ello (Almacén de ant., 22).

Առաջին օրինակում անգլերենի **ago** մակբային որպես համարժեք իսպաներենում կիրառված է **hace mucho tiempo** կառույցը: Վերջինս արտահայտում է նախորդում, սակայն, **hacer** բայը դրված է ներկայով, քանի որ իրադարձությունների կապը ներկայի հետ է, հետևաբար քերականորեն այն սահմանափակված է: Այսպիսով «շատ վաղուց» իմաստի արտահայտման համար թարգմանիչն ի սպաս է դնում **ya** ցուցիչը, որն առավել ուժգնացնում է նախորդման իմաստը: Անգլերենում նախորդման իմաստի տևականությունն ընդգծելու համար հեղինակն օգտագործում է **long** ցուցիչը: Երկրորդ օրինակում անգլերենի **ago** մակբային համարժեք թարգմանիչը կրկին գերադասում է **ya** ցուցիչի կիրառումը Potencial Compuesto-ի հետ: Նշված նախադասության մեջ, ժամանակաձևերի առատության պայմաններում, հեղինակը նախընտրել է “**Hace + ժամանակի միավոր**” քերականական կառույցի փոխարեն կիրառել բայական ժամանակաձև, որպեսզի դրա կիրառումը չհանգեցնի ժամանակային ձևերի խառնաշփոթի:

Նշված քերականական կառույցը միակը չէ, որին նախապատվություն է տալիս իսպաներենը: Ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս բացահայտել նմանատիպ նաև այլ դեպքեր, երբ անգլերենի ուսումնասիրվող իմաստի բառային միջոցին որպես համարժեք իսպաներենում կարելի է գտնել միայն քերականական կառույց: Ինչպես օրինակ, “**acabar de + infinitivo**” քերականական կառույցը, որն

արտահայտում է հենց նոր, խոսելու պահից կամ մեկ այլ գործողությունից անմիջապես առաջ կատարված և ավարտված գործողություն: Նշենք նաև, որ նշված կառույցում **“acabar”** բայը կարող է դրվել քերականական տարբեր ժամանակաձևերով տեղափոխելով ժամանակային նախորդման իմաստը մերթ անցյալ, մերթ ներկա, մերթ ապառնի ոլորտ: Ինչպես օրինակ՝

El patrón anduvo todo el día ocupado en el arado de un portero que **acababa de hacer** limpiar y que había destinado a plantar maíz (La casa de los esp., 67).

Նշված օրինակում նախորդման իմաստը տեղափոխվում է դեպի անցյալ՝ արտահայտելով մեկ այլ անցյալ գործողությունից հենց անմիջապես առաջ կատարված գործողություն:

Անգլերենում, սակայն, իսպաներենի **“acabar de + infinitivo”** կառույցի արտահայտած իմաստին համարժեք գոյություն ունի **just** բառային միավորը, որի իմաստն ամբողջանում է վաղակատար ժամանակաձևերի օգնությամբ՝

It was the early evening, in the momentary cool which came when the Sun had **just** gone down, and the candles were lit on the stalls in the side streets (The Quiet American, 45).

Ինչպես կարելի է նկատել, նախադասության մեջ առկա է նկարագրական անցյալ ժամանակաձևը, որը շարունակականության պատրանք է ստեղծում, իսկ ոչ տևական գործողության համար՝ ներկայացվում է Past Perfect ժամանակաձևի և **just** բառի համադրությունը, որն արտահայտում է **հենց նոր** իմաստը:

Վերոհիշյալը թույլ է տալիս կարծել, որ իսպաներենը հաճախ նախապատվություն է տալիս քերականական կառույցներին կամ գերադասում է ներկայացնել որևէ երևույթ մի քանի բառերով՝ մանրամասն նկարագրելով այն: Դրան հակառակ, անգլերենը հաճախ գերադասում է ներկայացնել իրականության որևէ երևույթ առավել հակիրճ, լակոնիկ, որի դեպքում դիմում է հենց ժամանակի բառային միջոցների օգնությանը: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ զուգադրվող լեզուներում առկա անհամապատասխանություններն արտացոլում են իրականության երևույթների և իրադարձությունների ընկալումը լեզվի կրողների կողմից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասմանգուլյան Հ. Ժամանակային վերաբերության կարգը անգլերենում և հայերենում // ԳՍ Լրաբեր /հասար. գիտ. /, 9, 1980:
2. Հովհաննիսյան Ա.Ս. Ժամանակակից հայերենի և անգլերենի ժամանակային ձևերի զուգադրական վերլուծություն, Երևան, 1999:
3. Ерзинкян Е. Л. Дейксис слова: Семантика и прагматика. Ереван, 2013.
4. Уфимцева А. А. Семантический аспект языковых знаков // Принципы и методы семантических исследований. М.: Наука, 1976.
5. Тураева З. Я. Категория времени. Время грамматическое и время художественное. М.: Высшая школа, 1979.
6. Graham Greene. The Quiet American. Moscow, 1959.
7. Hemingway E. Selected Stories. Moscow, 1971.
8. Hemingway E. The Old Curiosity Shop. Moscow, 1974
9. Hemingway E. Almacen de Antigüedades. Habana, 1978.
10. Hemingway E. Relatos Seleccionados, Habana, 1979.
11. Delibes M. El Príncipe Destronado. Barcelona, 1995.
12. Allende I. La Casa de los Espiritus. Barcelona, 1982.
13. Hornby S. A. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: Oxford University Press, 2003, 6th edition.
14. Diccionario de la Lengua Española. Madrid, Real Academia Española, 2001, (tomo I y II).
15. New College Spanish Dictionary (Spanish – English, English - Spanish). Langenscheidt, New York, Berlin, Vienna, Zurich, 1998.

Л. САРОЯН – О проблеме эквивалентности дейктических средств выражения времени в английском и испанском языках. – Целесообразность изучения лексических средств выражения временной относительности в синтагматике продиктовано тем, что дейксис как способ номинации возникает именно в процессе коммуникации. Контекст дает возможность определить точку отсчета, относительно которой выявляется значение дейктического слова. Выявленные закономерности межъязыковой эквивалентности дейктических средств выражения времени в английском и испанском языках вытекают из единства объекта познания и общих закономерностей его мыслительного отражения и восприятия со стороны носителей языка. Изучение текстового материала показывает, что для выражения временных отно-

шений в испанском языке, в отличие от английского, где доминируют лексические средства, предпочтение отдается грамматическим конструкциям.

L. SAROYAN – *On the Problem of Equivalence of Time Deictics in English and Spanish*. – Means of expressing time deictics are an important sphere for linguistic studies. The importance of the study of deictic units in context is proved by the fact, that deixis as a means of nomination is revealed in the process of communication. The inherent feature of time deictics is relativity. The study comes to prove that, though both English and Spanish have deictic words that express relativity in time, in Spanish time deixis is more frequently expressed by grammatical means, whereas, the English language prefers the lexical means of expressing time deixis.